

Pavel Sirůček*

Abstract

Half-Forgotten Personalities of Economic Thought – J. A. Schumpeter

J. A. Schumpeter was an Austro-American economist, historian of economic science, political scientist, lawyer and politician, ranking among the most famous, outstanding and cited economists of the 20th century. He created a dynamic theory of development based on innovations, researched economic cycles, issues including long waves, innovations, entrepreneurship, and theory of evolution.

Keywords: J. A. Schumpeter, economic development, innovations, economic cycles, long waves

JEL Classification: B00, B50, E32, O30

V košaté historii ekonomického, resp. šířeji sociálně-ekonomického myšlení se objevuje nemálo osobností, jejichž dílo nebylo – dobově nebo i dodnes – plně doceněno či adekvátněji rozpracováno. Zcela zapomenuti by neměli zůstat ani různorodí ekonomičtí disidenti, resp. autoři, jejichž originalita se vymyká standardním mantinelům. „Polozapomenuté“ připomíná dlouhodobý seriál AOP. Toto pokračování je věnováno J. A. Schumpeterovi, jehož jméno sice v učebnicích figuruje, leč je považován za „enfant terrible“ zdaleka nejen rakouské ekonomie.

Joseph Alois Schumpeter (1883–1950)

Rakousko-americký ekonom, historik ekonomických teorií, sociolog, politolog, právník a politik patřící k nejvýznamnějším i nejcitovanějším ekonomům 20. století. Tvůrce ucelené dynamické teorie vývoje založené na inovacích. Patří ke „klasickým“ autorům problematiky hospodářských cyklů (včetně dlouhých vln), inovací, podnikání či evoluční ekonomie.

Osamocený „enfant terrible“

Schumpeter měl řadu významných žáků,¹ přesto zůstal a stále zůstává „osamocen“. A to i přes různorodé pokračovatele hlásící se k jeho odkazu, včetně tzv. „neoschumpeterovské“ ekonomie. Žádná ucelenější a významnější Schumpeterova škola, podobná např. ekonomii keynesovské, nikdy fakticky nevznikla. Přispěla k tomu celá řada faktorů.²

1 Např. P. A. Samuelson, J. K. Galbraith, W. W. Leontief či R. L. Heilbroner.

2 Počínaje teoreticko-metodologickými východisky, resp. neslučitelností díla s neoklasikou, přes nepopulární anticipaci zániku kapitalismu či problematičtější využitelnost pro hospodářskou politiku i nerozpracovanost strany poptávky a dobově nešťastným načasováním jeho klíčových knih konče. Svou roli hrála též Schumpeterova svěbytnost a originalita – existenci „své“ školy, resp. „loajálních následovníků“ odmítal.

* Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta podnikohospodářská (sirucek@vse.cz).

I přes nemožnost začlenění Schumpetera do „*hlavních proudů*“ (přesněji ale právě proto) je jeho svěbytné dílo v dnešní přelomové době možná „*atraktivnější*“ než kdy jindy. Završení pokusů o renesanci Schumpeterova odkazu v éře globalizace je tak „*výzvou*“ stále otevřenou.³

Schumpeter byl netuctovou originální osobností, s bohatou akademickou dráhou v Evropě a později v USA, ale taktéž s působením coby nepřilíš úspěšný rakouský ministr financí či bankéř a spekulant. Narodil se v Třešti na Moravě 8. 2. 1883, kde rodina vlastnila malou textilní továrnu. Matka se jako vdova brzy přestěhovala do Vídně, kde Schumpeter získává klasické vzdělání na střední škole. V letech 1901–1906 studuje na právnické fakultě Vídeňské univerzity, kde ho zaujala ekonomická věda. Následuje anglický pobyt v Oxfordu a Cambridgi, poté práce na mezinárodním soudu v Káhiře (právnícká praxe 1907–1909), nicméně brzy se rozhoduje pro akademickou kariéru. Roku 1909 se ve Vídni habilituje a získává profesuru v Czernovitzu (v dnešní Bukovině na Ukrajině). Zde se také rodí jeho pověst „*zlobivého dítěte*“ vídeňské školy, jež ho bude provázet celý život. V roce 1911 se stává profesorem na univerzitě ve Štýrském Hradci, kde pracuje do roku 1919. V letech 1913–1914 působí jako hostující profesor na Columbijské univerzitě v New Yorku, kde získává i jeden z čestných doktorátů.

Schumpeter se též krátce, a nepřilíš úspěšně, podílí na řešení praktických hospodářsko-politických otázek v Rakousku a Německu (po I. světové válce přebírá na krátkou dobu v období 1919–1920 rezort ministerstva financí v Rakousku, působí i jako prezident malé banky v letech 1920–1924 atd.), brzy se však raději navrácí k akademické dráze. Investuje taktéž do spekulativních aktiv, přičemž se silně zadlužuje. Po odmítnutí žádosti o profesuru ve Vídni se usazuje v Německu a v letech 1925–1932 přednáší v Bonnu – oficiálně coby profesor financí. V letech 1927–1928 a 1930 hostuje v USA. Kvůli nástupu fašismu opouští Německo v roce 1932 a v USA se usazuje natrvalo. Stává se profesorem na Harvardu, kde s ohlasem vyučuje ekonomickou teorii. Během úspěšné kariéry v USA se stává zakládajícím členem i prvním (1933) prezidentem Ekonometrické společnosti a od roku 1948 působí též jako prezident (jako první ne-Američan) Americké ekonomické společnosti. Spolehlivým pomocníkem a oporou mu je třetí manželka Elizabeth, též pracující v oblasti ekonomie. J. A. Schumpeter umírá 8. 1. 1950.

Schumpeter náleží k žákům rakouské školy a často je k této specifické tradici zjednodušeně řazen,⁴ od tradičnějších „*Rakušanů*“, resp. „*Neorakušanů*“ se však i odlišuje.⁵ Schumpeter obdivoval, přes její statický charakter, teorii celkové rovnováhy

3 Jeho dílo bývá v éře globalizace připomínáno např. v souvislosti s inovacemi – klíčové kategorie globální konkurenceschopnosti –, v kontextu úvah o „*kreativní destrukci*“, o roli individualního podnikatele atd., či ohledně interdisciplinárního přístupu, „*metodologické tolerantnosti*“ (používání různých metod, resp. prolínání různých teoreticko-metodologických přístupů), nebo důsledného prolnutí „*ekonomického*“ a „*společenského*“.

4 Taktéž Schumpeter klade důraz na subjektivní faktory – na chování individua a jeho psychologii (zde inovační), nezkoumá jako prioritu statickou ekonomickou rovnováhu, neidealizuje dokonalou konkurenci, usiluje o dynamickou nematematickou analýzu, která navazuje na koncepci mezního užitku atd.

5 Odmítá příbuznost ekonomie a psychologie a propaguje používání matematiky a ekonometrie (ač jich ovšem sám příliš neužívá), nestaví na monetární teorii cyklu, nesdílí averzi k celkové rovnováze atd. Především však není tolik kritický k socialismu a vyústění jeho díla představuje koncepce nevyhnutelného zániku kapitalismu a jeho vystřídání socialismem. Schumpeterova politická orientace je také spíše konzervativní a méně liberální.

L. M. E. Walrase,⁶ jeho úvahy o (nejen) kapitalistické dynamice ovlivnil i K. H. Marx aj. Schumpeterovo dílo nelze ani jednoznačně spojovat s ostatními školami předkeynesovského neoklasicismu, a později ani se standardními směry vývoje neoklasiky v oblasti mikroekonomie či makronadstavby.⁷

Jeho dílo je rozsáhlé, interdisciplinárně přesahující rámec „čisté“ ekonomie⁸ a sestává ze tří základních oblastí: z kritické diskuze historie a tehdejšího stavu ekonomické teorie, z teorie společenských a institucionálních změn a z teorie hospodářského vývoje. První skupina začíná první Schumpeterovou knihou⁹ *Das Wesen und Hauptinhalt der theoretischen Nationalökonomie* [1908]. Celoživotní zájem a mimořádné znalosti vývoje ekonomických doktrín ústí přes řadu studií [1965 aj.] do posmrtně vydané, monumentální *History of Economic Analysis* z roku 1954. Druhá oblast je reprezentována pracemi od *Die Krise des Steuerstaates* [1918] až k snad nejpopulárnějšímu Schumpeterovu dílu *Capitalism, Socialism and Democracy* [1942], včetně rozšíření o článek *The March into Socialism* z roku 1949.

Za těžiště jeho práce obvykle bývá považován třetí okruh, kde prim hraje hlavní dílo *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung* [1912] – právě zde je vyslovena většina jeho stěžejních myšlenek, později je pouze modifikována a precizována. Sem patří, z hlediska zkoumání cyklů klíčový, text *Business Cycles* [1939]. Celý Schumpeterův teoreticko-metodologický systém může být charakterizován stěžejní trilogií prací: klíčovou *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung*, rozpracovávanou v *Business Cycles* a logicky završenou v *Capitalism, Socialism and Democracy*.

Teorie hospodářského vývoje

Stěžejní dílo z roku 1912 je pokusem o abstraktní, dynamickou teorii vývoje. Schumpeter vychází z dvojího pojetí ekonomiky, z odlišení statiky a dynamiky. Hlavní pilíře koncepce tvoří evoluční charakter a princip „*technicko-technologického determinismu*“ v oblasti produktivních sil a inovací, generovaný osobou podnikatele. Hospodářský vývoj za kapitalismu je založený na inovacích a vychází zevnitř systému samotného. Zdůrazňovány jsou evoluční procesy, jejichž hybné síly jsou systému vlastní. Existují tři klíčové prvky teorie ekonomického vývoje: tento má charakter evolučního procesu, v němž je rovnováha neznámá a jehož čas je historický, objektem změny jsou inovace a iniciátorem je podnikatel. Klíčovou roli sehrávají inovace, široce pojímané ve smyslu každého tvůrčího činu v ekonomice.

6 Walrase vyzdvihuje jako „*největšího ze všech ekonomů*“ – Schumpeter si však jasně uvědomuje, že jeho statický systém je použitelný pouze v případě „*stacionárního*“ modelu a nikoli pro dynamický vývoj.

7 Taktéž jeho vztah ke keynesiánství je komplikovaný. Keynesův způsob řešení problémů v „*Obecné teorii...*“ [*The General Theory of Employment, Interest and Money*. Palgrave Macmillan, 1936; česky *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*. Praha: Československá akademie věd, 1963] považuje za pragmatický, povrchní a neposunující ekonomickou vědu dopředu. „*Obecnou teorii...*“ pokládá spíše za speciální případ a Keynese kritizuje za pohyb jen v krátkodobém horizontu a v rámci „*stacionárního paradigmatu*“. Někteří volali (či volají) po syntéze Schumpeterovy analýzy nabídky s Keynesovou stranou poptávky – např. P. Sylos-Labini [Le problème des cycles économiques de longue durée. *Économie Appliquée*, 1950] se pokouší o propojení středně- a dlouhodobých cyklů se syntézou teorie nedostatečné efektivní poptávky Keynese (u cyklů střednědobých), resp. teorie inovací Schumpetera (u dlouhých vln).

8 Schumpeter byl též politický vědec a sociolog [1942, 1955 aj.].

9 Za první významnější práci bývá považována studie z roku 1906.

Schumpeterův přístup k fungování tržní ekonomiky pracuje se stálým porušováním statické rovnováhy pomocí kvalitativních změn – inovací, jejichž mechanismus ji znovuoobnovuje na vyšší úrovni. Dynamická „rozvíjející se“ kapitalistická ekonomika jako celek nekonverguje ke stabilní walrasovské rovnováze (jako ve „stacionárním“ modelu), nýbrž se vyvíjí pomocí neustálého narušování rovnováhy v podobě vnitřně generovaných inovací a institucionálních proměn. Spontánní a nespojité změny, které narušují rovnováhu, spojuje s inovacemi. K realizaci inovací dochází nesouměrně. Inovace jsou v čase i mezi sektory rozloženy nerovnoměrně a vytvářejí kolísavé vzestupné a sestupné pohyby – objevují se nespojitě, ve shlucích. Báze cyklického vývoje¹⁰ tkví v nerovnoměrném rozložení spontánně vznikajících inovací, majících tendence shlukovat se do určitých období a sektorů, i když invence podléhají náhodnému rozdělení. Kumulativní realizace inovací, přes řetězovité reakce, vyvolává etapu rozmachu. Deprese představuje adaptaci na změny během konjunktury.

Endogenním způsobem generované inovace (jako vnitřní hybatel systému) jsou spojeny s aktivitami soukromého podnikatele-inovátora,¹¹ coby ústřední postavy dynamizující systém, který tvořivou činností realizuje hospodářský vývoj. Na Schumpeterově vymezení inovací¹² či odlišení inovací (jako aplikace) a invencí (vynálezu aj.)¹³ staví moderní teorie inovací. Z hlediska činnosti podnikatelů, prizmatem inovací, jsou dynamicky nazírány v podstatě všechny klíčové ekonomické kategorie: podnikatelský zisk, monopol, úvěr a úrok, funkce bank, konkurence (coby „kreativní destrukce“)¹⁴ či inflace atd. Zisk (stejně jako úvěr a úrok) jsou zde pouze přechodnými jevy charakterizujícími ekonomickou dynamiku.

Teorie multicykličnosti vývoje

Koncepce multicyklického vývoje je rozvíjena především v *Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process* [1939] – systematická a zobecňující studie historického i analytického zaměření s bohatou statistickou dokumentací přinášející zásadní zlom i v teoretických interpretacích dlouhých vln. Schumpeter objasňuje cykly pomocí endogenních faktorů plynoucích z podnikatelských aktivit. Základ cyklického vývoje představuje nerovnoměrné rozložení inovací, resp. jejich tendence objevovat se ve shlucích. Různé dopady inovací, resp. jejich charakter vedou k tomu, že se vyskytují cykly odlišné délky – právě zavedení časové dimenze do zkoumání cyklů

-
- 10 O nástin teorie cyklů, resp. jednoduchého modelu usiluje již práce z roku 1912 v kapitole „*Cyklus konjunktury*“.
 - 11 Schumpeter [1912] rekapituluje překážky, na něž tvořivý inovátor naráží, odlišuje typy podnikatelů apod.
 - 12 Resp. „*nových kombinací výrobních činitelů*“ v podobě nového výrobku, nové výrobní techniky, nového trhu, nových surovinových zdrojů a nové ekonomické organizace výroby.
 - 13 Hovoří se např. o tzv. „*Schumpeterově triádě*“ ve smyslu vazby invencí, inovací a imitací. Zjednodušeně: invence = prvotní myšlenka; inovace = prvotní zhmotnění myšlenky; imitace = všechna další zhmotnění.
 - 14 Statický neoklasický „*podnikatel-alokátor*“ pouze alokuje zdroje mezi daná alternativní využití. Podle Schumpetera reálné firmy nemaximalizují jen krátkodobý zisk a nepojímají ceny či technologie coby dané parametry. Firmy volí inovativní dlouhodobé strategie, technologické podmínky nejenom akceptují, ale i mění a soutěží s jinými. Konkurenční procesy spouštějí růst kontinuální destrukcí starého a tvořením „*nového*“. Konkurence spjatá s inovacemi „*revolucionizuje*“ systém zevnitř, snižuje ceny, vyřazuje slabé a neúspěšné atd.

patří k Schumpeterovým významným počínům. Kniha postupně pracuje s dvoufázovým modelem (střídáním rozmachu a deprese) a čtyřfázovým schématem (oživení, prosperita, recese, deprese) každého hospodářského cyklu.

Podle Schumpetera existují tři druhy příčin cyklických kolísání: k podnikatelskému prostředí externí (institucionální změny, bankovní zákony, revoluce, války), faktory ekonomického růstu (kapitálová akumulace či demografické změny) a inovace – Schumpeterem jednoznačně preferované a pokládané za čistě endogenního činitele. Inovace jsou podle něj hnací silou systému.

Inovační shluky daného charakteru se materializují v náhlých vzestupech odpovídajících investic. Poté, co prokáží na základě ziskového motivu svou efektivnost, dochází v konkurenčním prostředí k rozšiřování inovací do celé ekonomiky – výsledkem čehož jsou vzestupné fáze cyklu s odpovídajícími charakteristikami. Po všeobecném rozšíření se dynamický růst zpomaluje. Vyústěním adaptace na změny je fáze deprese (pro systém jako celek nezbytná, i když z hlediska jednotlivých subjektů spojená s obtížemi a problémy). Východiskem oživení je opět nová vlna inovací. Hospodářský cyklus – ve smyslu střídání vzestupných a sestupných fází – je pojímán jako zákonitý a nenahraditelný rys fungování kapitalistické ekonomiky, pomocí něhož je neustále uskutečňován vnitřně generovaný vědeckotechnický pokrok.

Kolísání ekonomických veličin Schumpeter demonstruje společným působením cyklů různých délek. Při vysvětlování cyklického vývoje pomocí inovací není opomenut ani historický rozměr, kdy každému hospodářskému cyklu odpovídá konkrétní skupina inovací, která ho vyvolala. V kapitalistické dynamické ekonomice se prolétají cykly odlišné intenzity i odlišné doby trvání. Povahy příslušného shluku inovací implikuje délku hospodářského cyklu. Schumpeter rozlišuje ekonomické cykly: krátkodobé (které označuje Kitchinovým jménem,¹⁵ s délkou 3–5 let), typické střednědobé (Juglarovy,¹⁶ v trvání 7–11 let) a dlouhodobé Kondratěvy¹⁷ cykly (dlouhé vlny), spojené s převratnými inovacemi nejvyšších řádů (resp. s inovacemi moderně označovanými jako bazické) s délkou 45–60 let. Členění bývá později doplňováno o cykly Kuznetse (v investiční výstavbě) v trvání 15–25 let či cykly (resp. vlny) další.¹⁸ Schumpeter uvažoval (ale blíže nerozpracoval) i vzájemné propojení cyklů, známým se stalo schéma: jeden „Kondratěv“ = šest „Juglarů“ a jeden „Juglar“ = tři „Kitchinové“.¹⁹

Značnou explicitní pozornost věnuje Schumpeter dlouhým vlnám, které považuje za nejdelší ekonomické cykly a snaží se o jejich čistě endogenní vysvětlení pomocí shlukování bazických inovací. Za hlavní moment mechanismu dlouhodobých fluktuací určuje vlnovitý charakter bazických technických a technologických inovací, resp. jejich

15 Podle J. Kitchina – Cycles and Trends in Economic Factors [*Review of Economic Statistics*, 1923, č. 1].

16 Podle C. J. Juglara – *Des crises commerciales et leur retour périodique en France, en Angleterre et aux États-Unis* [Librairie Guillaumin et Cie, 1862].

17 Podle N. D. Kondratěva – k životu a dílu Kondratěva viz *AOP*, 2016, č. 1.

18 Podle „inovačně-investičního“ přístupu lze Kitchinovy cykly spojovat s investicemi do zásob („cykly zásob“), Juglarovy s investicemi do většiny prvků fixního kapitálu („cykly investic“), Kuznetsovy s investicemi do výstavby („cykly výstavby“) a cykly Kondratěvy s nejrozsáhlejšími a finančně nejnáročnějšími investičními projekty s nejdelší životností („dlouhé K-vlny“). Hovoří se i o cyklech Wardwella, Goodwina, Labrousseho ad.

19 F. Valenta [2001] rozpracovává trojvlnné schéma hospodářských cyklů: 1 „Kondratěv“ (zde např. 54 let) = 2 „Wardwelly“, 1 „Wardwell“ (zhruba čtvstoletí trvající W-vlna) = 3 „Juglary“, 1 „Juglar“ = 3 „Kitchinové“.

shlukování. První dlouhou vlnu datuje 1787–1842 a spojuje ji s procesy první průmyslové revoluce. Druhý dlouhodobý „buržoazní“ cyklus (1842–1897) představuje „věk páry a oceli“ a třetí vlnu (počínající rokem 1898 a vrcholící kolem let 1924–1925) spojuje zejména s využitím elektřiny, chemie či motorů, a označuje ji jako „neomerkantilistický“ cyklus. Právě u dlouhodobých cyklů je přítom nejzřetelnější vazba na inovace, resp. těchto cyklů se nejvíce týká teze o nepravidelnostech vývoje způsobovaných technologickými proměnami, které se koncentrují do určitých období.

Kniha *Business Cycles* se stala předmětem kritických reakcí i východiskem pro mnohé moderní autory teorie hospodářských cyklů, resp. dlouhých vln. Kritické výhrady se týkají přesné identifikace fází cyklu a objasnění bodů zvratu (nejen) dlouhé vlny, jednostranného vymezení inovací jako čistě endogenního faktoru, nebo vysvětlení všech typů ekonomických cyklů pomocí jediného faktoru – příslušných inovací. „Klasickou“ se stává kritická recenze S. Kuznetse,²⁰ jenž argumentoval především neprůkazností příčin a důkazů ohledně shlukování inovací. Nicméně koncepce multicyklického vývoje zůstává významným zdrojem inspirací a představa shlukování inovací byla začleněna i do mnohých teorií dlouhých vln.

Teorie samolikvidace kapitalismu

Za dovršení Schumpeterova díla bývá označována kniha *Capitalism, Socialism and Democracy* [1942] – interdisciplinární sociologická studie vývoje kapitalistické společnosti, bohatě doložená faktografickým materiálem. Vyústěním Schumpeterových myšlenek o dynamice vývoje, s inovacemi jako centrální kategorií, je ucelená evoluční teorie samolikvidace („sebezničení“) kapitalismu, kdy se na základě rozvoje vnitřních sil přiblíží zánik soukromopodnikatelského charakteru ekonomických činností, a tím i kapitalistického způsobu organizace výroby a společnosti. Kapitalismus sám ničí základy své existence – především ekonomické úspěchy kapitalismu postupně podemlou potřebnou společenskou, resp. institucionální strukturu i způsob myšlení. V tomto smyslu Schumpeterova koncepce předchází četným teoriím transformace kapitalismu. V podstatě jako snad jediný Schumpeter souhlasí s Marxem přesvědčen o nevyhnutelnosti zániku kapitalismu a jeho vystřídání vyšším stádiem – socialismem. Celé Schumpeterovo dílo je ovšem obhajobou kapitalistického systému, zejména konkurenčního kapitalismu, a oslavuje inovační aktivitu individuálních podnikatelů.

Taktéž Schumpeterova vize perspektiv kapitalismu spočívá na inovačních základech. Jde o evoluční koncepci samolikvidace, s procesy „dematerializace vlastnictví“ a „desintegrace kapitalismu“ (se zastaráváním individuální podnikatelské funkce či stále nepřátelštějším postojem ke kapitalistickým hodnotám i morálce), včetně úvah o cestách přechodu k socialismu.²¹ Schumpeter, ač skeptický nesocialista,

20 Schumpeter's *Business Cycles* [*American Economic Review*, 1940, č. 2].

21 Koncepce vyznívá jako varování před předčasným přechodem k socialismu. Schumpeter preferuje dlouhotrvající evoluční přechod ve zralých objektivních („věci“) i subjektivních („duše“) podmínkách, kdy nástup socialismu bude jen logickým vyvrcholením procesu vývoje a přechod mezi systémy se uskuteční bez porušení legální kontinuity při zachování demokratických forem. Varuje před uspěchaným přechodem k socialismu v „nezralých“ podmínkách, kdy revoluční nastolení socialismu znamená porušení legální kontinuity vývoje, je spojeno s potlačením demokracie a vede ke značným ekonomickým, sociálním aj. ztrátám a obětem.

s určitou litostí vyvozuje nevyhnutelnost rozkladu kapitalistického systému a predikuje nevyhnutelný (leč nikoli zcela automatický) dlouhodobý přechod k socialismu. Podle Schumpetera musí kapitalismus zahynout, neboť dosáhl velkých úspěchů likvidujících potřebné instituce i typ myšlení. Rozklad kapitalismu má celou řadu ekonomických i mimoekonomických projevů v podobě kontroly podnikání malým počtem byrokratických jednotek, zvolnění tempa pokroku, resp. jeho plánování a mechanizace, vytrácení investičních příležitostí, nebo klíčového narůstání nepřátelské atmosféry vůči sociálně-ekonomické struktuře, kapitalistickým hodnotám i morálce.

Kniha z roku 1942 vyvolala značný ohlas, přičemž na Západě byl koncept považován za příliš velký ústupek socialistickým idejím a jako takový odmítán. Až postupem času se Schumpeter stává jistou inspirací pro některé sociálně-demokratické a socialistické proudy, resp. strany. Ze strany „oficiálního“ marxismu bylo Schumpeterovo dílo tvrdě kritizováno jako protimarxistické.

Pokračovatelé Schumpetera

Ani přes „vlnu“ popularity v 70. – 80. letech, ani na přelomu tisíciletí, resp. na počátku 21. století nejsou Schumpeterovy myšlenky obecněji akceptovány. A ani vstřebány „hlavními proudy“ ekonomie – v důsledku zejména neslučitelnosti systému s dominantní neoklasikou. Existují sice různorodí tzv. „noví schumpeterovci“ i „schumpeterovské“ společnosti,²² ovšem o žádné významnější a ucelenější schumpeterovské ekonomii hovořit nelze. Převážně jde o dílčí koncepce a vesměs i o autory mimo obecnější povědomí – i když některá jména jsou známější (namátkou např. C. Pérezová, Ch. P. Freeman či G. O. Mensch). Problémem ovšem zůstává i to, koho k tzv. „neoschumpeterovské ekonomii“ (či „postschumpeterovské“) řadit.

Nicméně tzv. „neoschumpeterovci“ formulují své principy a vyjadřují se i ke globální finanční krizi konce první dekády 21. století.²³ Reprezentativní přehled jejich témat podává sborník [Hanusch a Pyka, 2007]. Jde např. o „mezo-“ teorii i empirii ohledně modelování průmyslové dynamiky, inovací, podnikání či vědecko-výzkumných a rozvojových politik. Nalézají četné inspirace i pro zkoumání problémů makro- a mikroekonomických. Jedno z dílčích témat představuje též koncepce dlouhých vln. K dalším náleží inovace, cyklus, růst, znalosti, evoluce nebo konkurence.²⁴ U takto laděných textů lze

22 Např. International Joseph A. Schumpeter Society – <http://www.iss-evec.de>.

23 Kritizují nepřipravenost ekonomických teorií, nepředvídajících stávající vývoj. Krizi nespojují se systémovými nedostatky kapitalismu, nýbrž – v duchu koncepce samolikvidace – nazírají tuto spíše jako důsledek úspěchů a rozvoje kapitalismu. Navrhují i „neoschumpeterovský evoluční koridor“ jako teoretický rámec mající napomoci vyhnout se dramatickým situacím – *Global Financial Crisis: Causes and Lessons – A Neo-Schumpeterian perspective* [Hanusch, H. a Wackermann, F., University of Augsburg, 2009].

24 Např. ohledně růstu se zamýšlejí nad „designováním“ adekvátních politik, zahrnujících i rovinu znalostí institucí a kultury (P. Aghion). K „pilířům *neoschumpeterovské ekonomie*“ bývá řazena osoba podnikatele generující rozvoj a úloha finančního a veřejného sektoru, přičemž důraz je kladen na „inovátory“, „finančníky“ i „tvůrce veřejných politik“ (J. Donohue). Za východisko zkoumání hospodářsko-politických problémů (zejména v situaci zpomalování růstu) označuje Schumpeterův přístup H. H. Giersch, technologickými změnami se zabývá A. Heertje aj. Na studie Schumpetera se odkazují např. v Japonsku, včetně snah o teoretická zarámování specifického

nalézt důraz na institucionální aspekty a lze konstatovat i příbuznost s proudy institucionalizujícími či postkeynesovskými.

Za významného pokračovatele „inovačního“ přístupu (např. k dlouhým vlnám) bývá označován G. O. Mensch.²⁵ Ten odlišuje bazické inovace, inovace zlepšující a rozvíjející zavedené oblasti a tzv. „pseudo“ inovace. Osvětluje shlukování bazických inovací, resp. jejich výskyt zodpovědný za vzestup dlouhé vlny. Konstatuje relativně rovnoměrné rozložení invencí v čase, nicméně jejich nerovnoměrné zavádění spojené se stoupajícími fázemi K-vln. Shluky inovací řadí doprostřed fází deprese, po kterých dochází k expanzi. Jediná možnost řešení recese a následné deprese zde spočívá ve vytvoření nových bazických inovací a sektorů (pouze „inovace překonávají depresi“) – nové technologie znamenají předzvěst obratu a budoucí prosperity. Mensch nesouhlasí s vlnovitým pohybem dlouhodobých cyklů – jeho modely vycházejí např. z vývoje na základě inovačních impulsů jako „S“ křivek. A. H. Kleinknecht²⁶ analyzuje vztahy mezi růstem a bazickými inovacemi, časování inovací a testuje hypotézy o shlukování. Ch. P. Freeman²⁷ poukazuje taktéž na vliv zaměstnanosti atd. Dlouhodobé vztahy mezi inovacemi a cyklem, historii „věků“ i technologických revolucí apod. zkoumá C. Pérezová v rámci konceptu „technologicko-ekonomických paradigm“.²⁸

Nikoli okrajové místo v rozpracování problematiky inovací v mikro-, mezo- i makrokontextu zaujímá F. Valenta [2001] navazující přímo na odkaz J. A. Schumpetera. Valentův přínos přitom bývá nejčastěji vztahován k aplikacím teorie inovací a cyklů v podnikové praxi a v nauce o podniku (rozpracovává úvahy o inovačním zisku aj.). Přispěl též k teorii a praxi dlouhých K-vln. Známost se stala Valentova klasifikace řádů inovací. V kontextu pokusů o „pracovní teorii inovací“ identifikuje např. sedm inovačních řádů a klasifikaci postupně zpřesňuje a aktualizuje. Valentova klasifikace inovací v poslední verzi zahrnuje řády 0–9. A to včetně naznačení nového technologického převratu – mikro- a nanotechnologií (řád 9), majících klíčové místo taktéž v úvahách o tzv. „nové ekonomice“ nebo predikovaném nástupu V. K-vlny.

Výběr z prací J. A. Schumpetera

Über die mathematische Methode der theoretischen Ökonomie (*Leitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung*, 1906, díl 15); *Das Wesen und der Hauptinhalt der theoretischen Nationalökonomie* (Duncker & Humblot, 1908); *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung* (Duncker & Humblot, 1912, slovensky *Teória hospodárskeho vývoja: Analýza podnikateľského zisku, kapitálu, úveru, úroku a kapitalistického cyklu*, Pravda, 1987); *Die Krise des Steuerstaates* (Leuschner & Lubensky, 1918); *The Analysis of Economic Change (Review of Economics and Statistics*, 1935, č. 2); *Business Cycles:*

plánování („zrovnoměnění“ shluků inovací). Řadu myšlenek rozvíjel R. L. Heilbroner, řazený k neoinstitucionalismu. V návaznosti na [Schumpeter, 1942] rozpracovává koncepci zániku kapitalismu.

25 *Stalemate in Technology: Innovations Overcome the Depression* [Ballinger, 1979]. Dále doplňuje přístup Schumpetera na základě aktuálního vývoje (model „konvoje bazických inovací“, „Trend Hand Model“ aj.).

26 Např. *Innovation Patterns in Crisis and Prosperity* [St. Martin's Press, 1987].

27 Např. *Systems of Innovation: Selected Essays in Evolutionary Economics* [Edward Elgar, 2008].

28 *Technological Revolutions and Financial Capital: The Dynamics of Bubbles and Golden Ages* [Edward Elgar, 2002].

A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process (McGraw-Hill, 1939); *Capitalism, Socialism and Democracy* (Harper & Row, 1942, česky *Kapitalismus, socialismus a demokracie*, CDK, 2004); *Science and Ideology* (*American Economic Review*, 1949, č. 2); *Essays of J. A. Schumpeter* (Schumpeter, J. A., Clemence, R. V., Addison-Wesley, 1951); *Imperialism & Social Classes: Two Essays by Joseph Schumpeter* (Meridian, 1955); *Ten Great Economists: From Marx to Keynes* (New York: Oxford University Press, 1965); *History of Economic Analysis: With a New Introduction* (Schumpeter, J. A., Schumpeterová, E. B. (eds.), Perlman, M., Oxford University Press, 1996).

Doplňující informace

Schumpeter: Social Scientist (Harris, E. S. (ed.), Harvard University Press, 1951); *Schumpeter oder Keynes? Zum Wirtschaftspolitik der neuzinger Jahre* (Stolper, H. D. (ed.), Springer, 1984); *Koncepce dlouhých vln J. A. Schumpetera* (Sirůček, P., *Politická ekonomie*, 1999, č. 5); *Inovace v manažerské praxi* (Valenta, F., Velryba, 2001); *Elgar Companion to Neo-Schumpeterian Economics* (Hanusch, H. a Pyka, A. (eds.), Edward Elgar, 2007); *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie (vývoj – současnost – výhledy)* (Sirůček, P. a kol., Melandrium, 2007); *Rediscovering Schumpeter* (Carayannis, E. G. a Ziemnowicz, C. (eds.), Palgrave Macmillan, 2007); *Dlouhé K-vlny (historie zkoumání, vývoj, výhledy) a rozpory soudobé globalizace* (Sirůček, P., Melandrium, 2015).